

PÅ JAGT EFTER SAMMENSVÆRGELSER I JYLLAND 1821

Af Georg Nørregård.

Det er en kendt sag, at kong Carl 14. Johan efter at have vundet kongemagten i både Sverige og Norge var plaget af en stadig frygt for anslag mod sin magtstilling. Den mindste skygge af en mistanke fremkaldte urimelige og uretfærdige handlinger fra hans side, som bidrog til at indjage hans egne undersåtter skræk og usikkerhed. Det er mindre kendt, at denne kongelige mistænksomhed ved lejlighed afstedkom et helt lille komediespil i det fredelige naboland Danmark, hvor ellers både konge og folk var kritisk indstillede over for Carl Johan og alt andet end tilbøjelige til at danse efter hans fløjte.

Det var i 1821¹⁾. Pludselig en dag midt i maj måned blev den danske gesandt i Stockholm ved kabinetsskrivelse kaldt op til den svenske udenrigsminister. Gesandten Hans Krabbe, der siden blev kendt som Danmarks udenrigsminister under navnet Krabbe-Carisius, havde ofte måttet møde både for udenrigsministeren og kongen og var ved sådanne lejligheder vant til enhver behandling. Den svenske udenrigsminister Lars v. Engström var en gammel lærd mand og en stor danskerhader, og han fremstillede sikkert med indre fryd den højst vigtige sag, der nu stod på dagsordenen.

Efter kongelig ordre skulle udenrigsministeren oplyse den danske gesandt om den mistanke, som en norsk officer, der var knyttet til Carl Johans personlige tjeneste, havde gydt i det kongelige sind. Officeren havde fortalt, at han i Norge havde set friske breve, hvis revolutionære indhold gav anledning til at tro, at der var folk i Jylland, deriblandt militærpersoner, der var til sinds at stifte sammensværgelser af samme slags som dem, der blev indgået i Sydeuropa. Man må herved erindre, at det var Carbonariernes tid, og helt op i Tyskland frygtede monarkerne for Tugendbund og al slags ungdomsgalskab, der kunne føre til attentater og oprør. Et par år tidligere havde mordet på den tyske digter

¹⁾ Dokumentationens vedrørende denne sag er samlet i D. f. u. A. Alm. Korrespondance-sager, Litra T 6 a i Rigsarkivet: Akter vedr. Assessor N. P. Rosenkrantz' hemmelige Sendelse til Jylland for at opdage en formentlig Sammensværgelse mellem Stiftamtmand Thygeson og et Par norske Stortingsmænd 1821. Dog findes Skr. fra Niels Rosenkrantz til Krabbe 12/8 i Ordre til Stockholm 1821 i Gesandtskabsarkivet.

Kotzebue vakt sensation i hele Europa. For at værne sig mod den revolutionære uro havde monarkerne tiltrådt den hellige alliance, og ved gensidig støtte håbede de på at kunne sikre deres troner mod enhver vaklen. Til efterretningen om den mistænkelige brevveksling føjede den svenske udenrigsminister nu en udtalelse, der gik ud på, at selv om det var temmelig svage antydninger, man havde at bygge på, så ville den svensk-norske konge dog afgive et bevis på sit venskab over for den danske konge ved så hurtigt som muligt at underrette ham om, at der var fare for, at sammensværgelsernes smitte nu havde bredt sig til de nordiske lande.

På denne diplomatiske måde håbede den svensk-norske majestæt vel at gøre det klart for den danske regering, at han var på vagt over for ethvert forsøg fra dansk side på at konspirere med nordmændene. Norge var jo afstået af Danmark til den svenske konge i 1814, og man måtte nu værne sig mod eventuelle forsøg på at bringe det tilbage under den danske konges scepter.

Allerede næste dag blev Krabbe på ny kaldt til Engeström for at modtage yderligere oplysninger. Han erfarede da, at et af de kriminelle breve havde været rettet til en stortingsmand ved navn Jung eller Young. Han blev også opvartet med en vending fra brevet, der virkelig kunne lyde højst oprørende; men i sit stille sind kom han dog til den overbevisning, at den kun forråbte brevskriverens forstyrrede tankegang. Han gik derefter hjem og affattede et »fortroligt brev« med indberetning om affæren til sin foresatte, den danske udenrigsminister Niels Rosenkrantz.

Denne mand var til års og velkendt med både Carl Johans og Engeströms særheder, så han tog foreløbig sagen med ro; men for høfligheds skyld svarede han Krabbe, at den danske konge meget godt følte, hvilket bevis meddelelsen var på tillid og venskab fra den svensk-norske konges side. »Kongen anerkendte,« skrev han, »at man ikke kunne være for opmærksom over for sammensværgelser, hvorom man vidste, at undersåtter fra forskellige lande deltog med forbryderisk letsindighed«. Men samtidig tilføjede han, at den svensk-norske konge vel indså, at meddelelsen lettere kunne have ført til opdagelse, hvis man i stedet for at oplyse navnet på det kriminelle brevs modtager havde meddelt, hvem brevskriveren var.

Derefter forløb nogen tid. Den 31. juli var Krabbe igen kaldt til Engeström, og denne gang læste den svenske udenrigsminister nogle linier for ham af et brev, hvori det hed, at stortingsmedlemmerne Young og Plön faktisk var blandet ind i affæren. Dette gav anledning til alvorlig uro. Plön var købmand, og hans kusine var gift med den forhenværende stiftamtmand i Akershus amt Niels de Thygeson, som havde været en af Christian Frederiks nærmeste medhjælpere i begyndelsen af 1814. Han havde dog den gang kun villet vogte Norges forbindelse med Danmark.

Da Eidsvoldforsamlingen proklamerede Norges uafhængighed, havde han trukket sig tilbage og slået sig ned på Bygholm ved Horsens, som han havde erhvervet fra en farbroder et par år tidligere.

Ifølge Engeströms beretning havde Plön besøgt Thygeson på Bygholm flere gange, og han gav sig nu af med at dele penge ud blandt de stortingsmænd, der rejste opposition mod Carl Johans politik i Norge.

Blandt de ting, som stortinget havde stridt imod, var godkendelsen af opgørelsen over, hvor stor en del af den fælles dansk-norske statsgæld, der skulle overgå på Norge efter afståelsen fra Danmark. Man havde netop efter mange besværligheder opnået en overenskomst med Danmark, idet stormagterne pressede på for at få sagen bragt i orden. Andre stridspunkter var stortingets vedtagelse om afskaffelse af den norske adel og kongens forslag om forandringer i grundloven. Young og Plön var blandt dem, der gik imod kongens ønsker, og Carl Johan opholdt sig netop for tiden i Christiania for at forhandle med statsrådet om disse spørgsmål. Ifølge Engeströms kilde skulle Thygeson være mellemmand ved betalingen af bestikkelserne til stortingsmændene. Det var nødvendigt, at den danske konge blev underrettet om affæren, hvor vanskeligt det end kunne blive at afsløre gangen i dette intrigespil.

Efter oplæsningen af brevet fra Norge ville Engeström påstå, at det aldeles ikke var hensigten at fremsætte nogen slags klage. Carl Johan troede kun at burde meddele de stærke indicier, der forelå om disse lumskerier — han ville ikke tale om den interesse, han selv havde i at se dem forfulgt. Krabbe benyttede lejligheden til at bede Engeström udrette, hvad han kunne, for at Carl Johan ikke skulle gøre for meget ud af de foreliggende antydninger; de kunne jo være urigtige. Han tillod sig også at bemærke, at han gerne ville have besked om, hvilke personer i Danmark mistanken rettede sig imod; den danske konge ville ingenlunde finde sig i, at hans undersåtter konspirerede med Carl Johans undersåtter.

Da den danske udenrigsminister Niels Rosenkrantz modtog referatet af denne samtale, sendte han på ny Krabbe en posefuld forsikringer om den danske konges taknemmelighed og lovede denne gang, at betroede embedsmænd skulle foretage undersøgelser over Thygesons optræden og holde øje med ham. Han tilføjede, at han ikke troede på nogen dybere forståelse mellem Thygeson og Plön, eftersom Plön havde behandlet svogeren dårligt i en arvesag og berøvet ham en hel del penge. Dette svar afgik vistnok til Krabbe den 5. august og blev foreløbig modtaget af Engeström med tilfredshed.

Den 10. august forelagde den danske udenrigsminister sagen skriftligt for kong Frederik 6. Han understregede herved, at svenskerne i deres henvendelse lod, som om kongen af Danmark var uvidende om sagen. Han tilføjede, at hvis det blot havde været Carl Johans mistænksomme

sindelag, der havde været sat i bevægelse, så kunne man fra dansk side have indskrænket sig til at kræve bevis for de beskyldninger, der blev rejst mod Thygeson; men i øjeblikket gjaldt det for monarkerne inden for den hellige alliance at undertrykke og udrydde den opsætsige ånd, som ytrede sig i flere andre lande, og det ville derfor gøre et ufordelagtigt indtryk, hvis kongen af Sverige-Norge fandt for godt at klage til czaren over, at halsstarrige stortingsmænd blev støttet fra Danmark, netop mens statsgældssagen var til behandling i stortinget. Udenrigsminister Rosenkrantz fandt det derfor rådeligt, at man lovede at granske sagen, og herom blev der sendt et brev til Krabbe, som kunne vises til Engström. Rosenkrantz foreslog derefter, at man skulle holde et vågent øje med Thygeson, især med hans forbindelser med købmand Plön i Norge, og at man skulle fremskaffe oplysninger, om han havde udtalt nogen mening om den modstand, Carl Johan havde mødt i stortinget.

Rosenkrantz havde i øvrigt fået at vide af diplomater, der havde tilbragt sidste søndag ved Ramlösa Bad i Sverige, at man der »uden syn-derlig forbeholdenhed« talte om et dansk parti i Norge, der opmuntrede nordmændene til at gøre modstand mod Carl Johans politik. Da udenrigsminister Rosenkrantz i overensstemmelse med sin indstilling til kongen nogle dage senere skrev til Krabbe, vidste han at fortælle, at man i sin uvidenhed endog havde henregnet grev Wedel-Jarlsborg til dette parti.

Endvidere kunne han meddele Krabbe, at Carl Johan havde søgt czar Aleksanders råd med hensyn til den norske opposition og havde fået et venligt svar; men det var urigtigt, når den svensk-norske konge troede, denne modtagelse var udslag af en særlig forkærlighed for ham personlig. Den skyldtes alene czarens uvilje mod Carbonarierne; Alexander afslog endog at hjælpe de græske oprørere mod russernes arvefjender tyrkerne, fordi han anså uroslifterne i Grækenland for at være en udløber af Carbonarierne. I virkeligheden var alle oprør mod den lovligt indsatte monark efter czarens mening forkastelige.

I en ny indstilling til kongen kunne udenrigsminister Rosenkrantz anføre, at da man nu havde lovet at foranstalte en undersøgelse, måtte der foretages noget, der kunne vise, at dette »på en vis måde« var blevet opfyldt, for at det ikke skulle kunne siges over for andre regeringer, at den danske konge havde modtaget angivelser mod sine undersåtter med ligegyldighed.

Spørgsmålet var derefter, hvilken myndighed der skulle foretage undersøgelsen. Chefen for danske kancelli, justitsminister Fr. Kaas, foreslog, at den skulle gå gennem politiet, fordi det var den almindelige vej i sådanne tilfælde og ville se bedst ud over for udlandet. Sådan bar man sig dog ikke ad; det var jo slet ikke hensigten, at der skulle foretages en

almindelig undersøgelse. I stedet ordnede udenrigsminister Rosenkrantz sagen på egen hånd, hvorved han blandt andet opnåede, at efterforskningen kom til at foregå i dyb hemmelighed. Til at løse opgaven udså han sin brodersøn kammerjunker, assessor i politiretten i København Niels Preben Rosenkrantz, der uden at vække opsigt kunne foretage en rejse til Jylland for at besøge sin fader, kaptajn Thomas Rosenkrantz i nærheden af Horsens.

Det var også udenrigsministeren personlig, der udformede instrukserne for denne »opdagelsesrejse«. Han skrev heri, at de oplysninger, man havde fået fra Sverige, var for ubestemte til at foranledige en offentlig og formelig undersøgelse, og han anførte, at kongen håbede, arbejdet ville blive udført med fornøden forsigtighed og klogskab. Den første opgave var at opklare, hvorledes den modstand, Carl Johan havde mødt i det norske storting, blev bedømt og omtalt i Jylland, især i Horsens og omegn og fremfor alt af fhv. stiftamtmand Thygeson. Dernæst skulle det opklares, om købmand Plön fra Christiania virkelig havde været i Horsens og besøgt Thygeson for nylig. Endvidere gennem postkontorerne udfindes, hvor hyppig en brevveksling Thygeson havde haft med Norge, og især, om han havde sendt penge dertil. Om fornødent kunne undersøgelsen udstrækkes til andre egne af Jylland, når der forinden blev indberettet derom og søgt nærmere instruks hos udenrigsministeren. Til hjælp under arbejdet fik assessor Rosenkrantz en kongelig ordre til samtlige embedsmænd i Jylland og en særlig kongelig ordre til samtlige postmestre i Jylland; de skulle yde fornøden støtte og i øvrigt holde sagen hemmelig.

Rejsen blev foretaget med maner. For yderligere at tilsløre dens formål havde assessor Rosenkrantz sin kone med. Han drog af sted den 10. september 1821 med tjener og i egen vogn, der »stundom efter vejenes beskaffenhed, såvel i Sjælland og Fyn og altid i Jylland« krævede et forspand af fire heste. Ankomsten til Horsens fandt sted den 13. september. I de følgende uger opholdt assessoren sig dels på landet, dels i byerne, særlig i dem, der havde forbindelse med Norge. Efter senere ordre fra udenrigsministeren udstræktes rejsen så langt som til Aalborg. Overalt søgte han at komme i snak med så mange fremtrædende personligheder som muligt. Allerede den 21. september sendte han udenrigsministeren en foreløbig beretning om sine indtryk, og hans senere oplevelser ændrede intet væsentligt heri.

Hvad han fik ud af sin gransken, var så magert, som udenrigsministeren kunne ønske det. Angående den norske modstand mod Carl Johan mente han at konstatere, at den enten blev omtalt med ligegyldighed eller anset for uoverlagt, uforsvarlig eller dårlig. Der var ingen, der havde hørt Thygeson udtale sig. En ritmester v. Lillienkiöld i Vejle mente dog ikke, Thygeson var ligegyldig for tingenes gang; men han havde ikke

hørt ham ytre sig herom på en måde, der tydede på, at han havde nogen interesse i stortingets fremfærd. Om Plön havde været i Horsens det sidste år, kunne Rosenkrantz ikke opklare med sikkerhed; men troværdige folk mente, han havde været der nogle dage i slutningen af marts eller begyndelsen af april. Desuden blev det sandsynliggjort af listerne på postkontorerne, at Thygeson havde brevvekslet en del med Plön, og påvist, at han i alt siden 10. marts havde fået 13 breve fra Norge; men der forelå intet om, at han havde sendt rede penge til Plön. Heller ikke var der blevet sendt penge fra Aalborg, hvor Thygeson nok havde været flere gange i det sidste år.

Der forelå således intet, der direkte støttede den svensk-norske konges mistanke. Assessor Rosenkrantz søgte imidlertid at fremskaffe passende oplysninger om Thygesons forhold i det hele taget. Familien på Bygholm syntes ikke at have nogen stor omgangskreds, og hvad kredsens anskuelser angik, så syntes den at misbillige nordmændenes optræden over for Carl Johan. Baron Juel-Rysensten på Julianelyst, som hørte til dem, der hyppigst kom sammen med Thygesons, udtalte sig endog i temmelig heftige ord om nordmændene. Ligeledes fandt Rosenkrantz i Aalborg, der dog havde megen forbindelse med Norge, en absolut utilbøjelighed til at deltage i sammensværgelser. Han mente nok, de norske affærer blev diskuteret ud fra en menneskelig interesse for dagens begivenheder; men selv om en eller anden skulle udtale sympati for den norske opposition, kunne det ikke deraf sluttes, at han var tilbøjelig til ulovlige og farlige foretagender.

Som årsag til samkvemet mellem Thygeson og Plön mente assessor Rosenkrantz at kunne udpege nogle pengeaffærer. Så vidt han var i stand til at oplyse, havde Plön haft noget at gøre med nogle af fru Thygesons (eller måske hendes moders) penge og omgæedes dem misligt. Det foregående år havde Thygeson sendt en prokurator til Norge, vistnok landsoverrets- samt hof- og stadsretsprokurator Lauritz Ring fra København. I øvrigt kunne man vanskeligt tænke sig, at der på denne baggrund var en særlig venskabelig forbindelse mellem Thygeson og Plön, endsige en ulovlig forbindelse af politisk karakter.

At Thygeson personlig skulle have midler at anvende til politiske formål, var ganske utænkeligt. Hans formuesforhold var i virkeligheden yderst slette. Gården Bygholm var behæftet for 74.000 Mark Hamburg banco, 86.625 rd. rede sølv og 186.310 rd. sedler og tegn; godset Mattrup, som han havde overtaget fra sin fader, havde han nylig belånt med over 40.000 rd. sølv, og desuden havde han en betydelig pantegæld foruden »simpel« gæld. I det hele taget savnede Jylland de penge, der skulle til i den indenlandske cirkulation og daglige handel.

Endnu skaffede assessor Rosenkrantz sig nogle ekstra oplysninger på rejsen til Aalborg, hvilket blev ham pålagt, fordi man i København

tænkte sig muligheden af, at det var den svensk-norske konsul der i byen Rasch, der havde vakt svenskernes mistanke mod Thygeson. Det lykkedes dog ikke at finde ringeste bevis herfor. Heller ikke over for en svensker i Horsens ved navn Seldener, som assessoren selv fik mistanke til; han opholdt sig åbenbart i Jylland som repræsentant for Göteborg-firmaet Rehding for at holde øje med købmand Secher i Horsens, der drev en betydelig kommissionshandel for Göteborg-firmaet. Under opholdet i Aalborg undlod assessor Rosenkrantz at forklare sin rejses formål for stiftamtmand Fr. Moltke, fordi han i 1814 havde været mellem dem, der blev forvist fra København, da svenskerne ved anholdelsen af kureren Gyldenpalm afslørede, at han plejede hemmelige forbindelser med nordmændene.

Den 15. oktober afsluttede assessor Rosenkrantz sin rejse i Jylland og vendte tilbage til København, hvortil han ankom tre dage senere, og den 26. oktober indgav han sin endelige rejseberetning. Hans udflugt blev en dyr fornøjelse for statskassen; kongen måtte ud med ikke mindre end 705 rd. sedler og tegn til dækning af omkostningerne. Den 5. november kunne udenrigsminister Niels Rosenkrantz underrette gesandten Krabbe i Stockholm om undersøgelsens udfald. Krabbe bestemte sig til ved lejlighed at læse beretningen for udenrigsminister Engeström; den blev til sin tid godt modtaget, og udenrigsministeren lovede at meddele dens indhold til Carl Johan, men gjorde det vistnok kun ganske løseligt. Det var ikke lykkedes at fremskaffe noget bevis, der kunne berettigede den svensk-norske konges mistænksomhed.

Hele den måde, hvorpå undersøgelsen blev foretaget, er i eftertidens øjne en garanti for, at det ikke var den danske regerings hensigt, at der skulle afsløres noget. Hvorvidt der virkelig foregik et samkvem mellem Jylland og Norge, som ikke tålte at se lyset, fremgår ikke af sagens danske akter; men det er ikke sandsynligt, at Frederik 6.s fattige Danmark virkelig var tilbøjeligt til at anvende penge på at skabe uro i Norge. En sådan fremgangsmåde faldt langt bedre i tråd med de metoder, som Carl Johan anvendte i sin politik, og den her omtalte affære kan derfor snarest betragtes som et eksempel på, at tyv tror . . .